10. BÖLÜM / CHAPTER 10

DOĞU AKDENİZ'DE KÜRESEL REKABET VE TÜRKİYE'NİN KONUMU: ENERJİ JEOPOLİTİĞİ, GÜVENLİK, KALKINMA EKSENİ

GLOBAL COMPETITION IN THE EASTERN MEDITERRANEAN AND TURKEY'S POSITION: ENERGY GEOPOLITICS, SECURITY, DEVELOPMENT NEXUS

Sadık ÜNAY*

*Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye

E-mail: sadikunay@istanbul.edu.tr

DOI: 10.26650/B/SS46.2021.008.13

ÖZ

Akdeniz havzasının doğusunda yer alan ve birçok tarihi çatışma sahasını bünyesinde barındıran Levant bölgesi, her dönemde küresel sistemde öne çıkan güçlerin egemenlik ve kontrol alanlarına katmak istedikleri önemli bir jeostratejik merkez olmuştur. Avrasya ana kıtasıyla Ortadoğu ve Kuzey Afrika arasında geçiş yollarını içermesi; Hint Okyanusu'ndan Avrupa'ya ulaşan ticaret yollarının odağında olması ve sanayi devrimi sonrasında büyük önem kazanan zengin hidrokarbon kaynaklarına sahip olması bu bölgenin stratejik önemini arttırmıştır. Son yıllarda çokuluslu enerji şirketleri tarafından yapılan keşiflerin ortaya çıkardığı zengin doğalgaz sahaları nedeniyle Doğu Akdeniz bölgesinin bölgesel ve küresel aktörlerin çeşitli diplomatik ve ekonomik mekanizmalarla kontrol altına almak istedikleri kritik bir uluslararası rekabet sahnesine dönüştüğü görülmektedir. Özellikle Kıbrıs Adası çevresindeki Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşmazlıklarının tetiklediği hukuki ve siyasi sorunlar aşılabildiği takdirde ulaşılacak maddi kaynakların büyüklüğü doğalgaz rezervlerinin paylaşımı, çıkarılması ve iletim hatlarıyla ticarileştirilmesi bağlamında gittikçe sertleşen bir uluslararası rekabet ortamını beslemektedir. Türkiye'nin Suriye'den Libya'ya uzanan geniş bir yelpazede uyguladığı proaktif dış politika ve güvenlik yaklaşımlarından rahatsız olan İsrail, Kıbrıs Rum Yönetimi, Mısır ve Yunanistan gibi ülkeler Türkiye karşıtı bir bölgesel bloklaşma girişimini yürütebilmek için Doğu Akdeniz'deki enerji işbirliğini bir ortak çıkar platformu olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda Ankara'nın çok yönlü siyasi, diplomatik ve ekonomik girişimleri hem enerji güvenliği öncelikleri bağlamında Doğu Akdeniz rezervlerinden elde edilebilecek ulusal çıkarları maksimum düzeyde savunmak; hem KKTC'nin hukuki statüsünü korumak; hem de kendisine karşı kurulmak istenen bölgesel blokaj ağını engellemek amaçlarına odaklanmaktadır. Bölgedeki enerji kaynaklarının verimli bir şekilde çıkarılması ve çeşitli boru hatları ve LNG tesisleri üzerinden dünya pazarlarına sorunsuz ulaştırılması, başta Kıbrıs meselesi olmak üzere gündemdeki siyasi ve diplomatik sorunların çözülebilmesine bağlıdır. Bu çalışmada 'enerji güvenliği' kavramının tarihi süreç içindeki gelişimi; AB'nin enerji politikaları; Doğu Akdeniz'de oluşan bölgesel dengeler ve doğalgaz kaynaklarını ticarileştirme senaryoları; Türkiye'nin son yıllarda izlediği diplomatik ve ekonomik yaklaşımlar masaya yatırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, enerji güvenliği, münhasır ekonomik bölgeler, bölgeselleşme, jeopolitik rekabet

ABSTRACT

The Levant, located in the eastern part of the Mediterranean basin, as the designated locus of numerous historical conflict zones, has always been a crucial geostrategic area targeted by regional and global powers. The fact that it contains critical passageways between Eurasia and the Middle East as well as Europe, North Africa, and the Indian Ocean increased the strategic importance of the Eastern Mediterranean throughout history. This strategic importance was further increased with the discovery of rich hydrocarbon reserves in the region over the course of the 20th century. Recent discoveries of comprehensive natural gas reserves once again attracted the attention of regional and global powers to the Eastern Mediterranean with a focus on extracting and commercializing the natural gas resources. Intensifying international competition over the control and utilization of natural gas reserves triggered conflicting claims

for Exclusive Economic Zones (EEZ) among the countries in the region. Israel, Greece, Egypt, and the Greek Administration of Southern Cyprus are attempting to utilize energy geopolitics to construct a new regional political economy that tries to isolate Turkey. However, the Turkish government has responded to these attempts by initiating a proactive foreign policy line and multifaceted economic and military steps in order to ensure equitable distribution of energy wealth and preservation of national interests of Turkey and the Turkish Republic of Northern Cyprus. The efficient extraction of natural gas resources and their transport to international markets via pipelines and liquefied natural gas (LNG) terminals require resolving the current political and diplomatic problems including the legal status of Cyprus. In this study, the historical evolution of energy security as a concept of political economy, energy policies of the European Union, regional dynamics in the Eastern Mediterranean, scenarios to commercialize the natural gas resources, and Turkey's recent diplomatic and economic actions will be analyzed.

Keywords: Eastern Mediterranean, energy security, exclusive economic zone, regionalization, geopolitical competition

Extended Abstract

Academic literature in the fields of political science, security studies, international relations, and international political economy contain a rich reservoir of writings that focus on the peculiar impacts exerted by critical developments in historical conflict zones on global balances of power. As such, the Eastern Mediterranean, or the Levant, has always been a critical conflict zone in which global and aspiring powers tried to establish mechanisms of control to further their strategic interests. The fact that the region contained critical passageways between Eurasia and the Middle East as well as Europe, North Africa, and the Indian Ocean, increased the perceived importance of control in the eyes of political leaders and triggered a myriad of military, economic, and diplomatic struggles. While the geostrategic importance of the Eastern Mediterranean began to fade away with the emergence of alternative trade routes on the Atlantic axis and the relative weakening of the Ottoman Empire, which was essentially a Mediterranean power, it was revitalized following the discovery of rich hydrocarbon reserves in the early 20th century. The fact that some of the richest hydrocarbon reserves in the world were possessed by countries located around the Eastern Mediterranean again attracted the attention of global powers and turned the region into one of the hotspots of political-military struggles. Strategies of late colonialism, partition plans to dissolve the Ottoman Empire, the formation of nation-state structures, political alliances, economic investments, and sociocultural connections with the Western world were heavily influenced by these struggles.

Following decolonization and the Cold War period during which most of the political regimes in the region had to make clear-cut choices in terms of their strategic alignments, the multipolar global order of the 2000s triggered brand new dynamics of competition. While the emerging multipolar order signified a gradual decline of the US hegemony and paved the way for the ascendance of emerging and regional powers across a range of issue areas, discoveries of substantial natural gas reserves brought the spotlight to the Eastern Mediterranean. Successive discoveries by multinational energy giants indicating the existence of one of the world's largest natural gas reserves turned the Levant once again into a global conflict zone in which a multiplicity of global and regional actors were involved in fierce competition to extract, commercialize, and sell the lucrative hydrocarbon resources. Intensifying international competition after 2010 over the control and utilization of natural gas reserves triggered conflicting national claims and declarations of Exclusive Economic Zones (EEZs) by regional actors. However,

the discrepancies, which emerged among the EEZ's declared by different national governments, further intensified legal disputes and political disagreements concerning the commercial rights over the reserves.

Wider geopolitical approaches and diplomatic strategies of some of the regional actors were also heavily influenced and conditioned by the discoveries of the natural gas reserves. For instance, Israel, Greece, Egypt, and the Greek Administration of Southern Cyprus attempted to instrumentally utilize energy geopolitics in order to jointly construct a new regional political economy that tried to isolate Turkey. These four countries attempted to construct multilateral regional platforms and engage in diplomatic maneuvers with European and global powers by leaving out Ankara. However, the Turkish government effectively responded to these exclusionary attempts by initiating a proactive foreign policy line as well as multifaceted economic and military steps. These endeavors focused on the main goals of ensuring equitable distribution of energy wealth in the region and preserving the underlying national interests of Turkey and the Turkish Republic of Northern Cyprus. This study highlights various efforts conducted by Ankara in recent years and alternative scenarios proposed to enable the commercialization and transport of hydrocarbon resources to world markets. It is suggested that the efficient extraction and transport of these resources will require resolving the current political and diplomatic problems including the legal status of Cyprus.

1. Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi

Akdeniz havzasının doğusunda yer alan ve birçok tarihi çatışma sahasını bünyesinde barındıran Levant bölgesi, her dönemde küresel sistemde öne çıkan güçlerin egemenlik ve kontrol alanlarına katmak istedikleri önemli bir jeostratejik merkez olagelmiştir. Avrasya ana kıtası ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika arasındaki geçiş yollarını içermesi; Hint Okyanusu'ndan Avrupa'ya ulaşan ticaret yollarının odağında olması ve sanayi devrimi sonrasında büyük önem kazanan hidrokarbon kaynakları açısından dünyanın en zengin rezervlerine sahip olması bu bölgenin stratejik önemini arttırmıştır. Son yıllarda yapılan büyük çaplı doğalgaz sahalarının keşifleriyle birlikte Doğu Akdeniz bölgesinin bir kez daha bölgesel ve küresel aktörlerin çeşitli diplomatik ve ekonomik mekanizmalarla egemenlik ve kontrol alanlarına katmak istedikleri kritik bir uluslararası rekabet sahnesine dönüştüğü görülmektedir. Ekonomik küreselleşme süreçlerinin önemini bir kat daha arttırdıkları enerji güvenliği stratejileri bağlamında ciddi bir rekabet ve çatışma alanına dönüşen Doğu Akdeniz; Amerika Birleşik Devletleri'nden Avrupa Birliği'ne, Türkiye'den Yunanistan'a, İsrail'den Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne kadar birçok aktörün doğrudan ya da dolaylı biçimde müdahil olup ittifaklar kurdukları bir alan niteliği kazanmıştır. Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan ülke yönetimleri dışında bölgenin doğalgaz kaynaklarına yatırım yapan BP, ENI, Noble Enerji, Total ve Exxon gibi çokuluslu enerji şirketleriyle enerji tedariki konusunda büyük ölçüde dışa bağımlı olan Avrupa Birliği ülkelerinin de yakından takip ettikleri Doğu Akdeniz'deki satranç oyunu, bazı karmaşık uluslararası hukuk sorunları etrafında kilitlenmiş bir tablo sunmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin KKTC'yi ve Türkiye'yi devre dışı bırakarak Mısır, Lübnan ve İsrail ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Sınırlandırma Anlaşmaları yapması Ankara ile adı geçen devletler arasında diplomatik gerginliklere yol açmıştır. AB ve ABD'nin destekleriyle kendisini ve KKTC'yi dışlayan bir Doğu Akdeniz bölgesel ekonomi politik alanı oluşturulması girişimlerine karşı Ankara'nın enerji politikaları üzerinden verdiği sert siyasi, ekonomik ve askeri tepkiler sahadaki gelişmeleri yavaşlatmakla birlikte durdurabilmiş değildir. Genel olarak ifade etmek gerekirse, bölgedeki zengin doğalgaz rezervlerinin bulunduğu sahalarda farklı ulusal yönetimlerin birbiriyle çatışan Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) tanımlamaları yapmaları ve bu bölgelerde bulunan hidrokarbon kaynakları için aidiyet iddiasında bulunmaları temel problem olarak ortada durmaktadır. Levant bölgesinde bulunduğu ispatlanan devasa doğalgaz kaynaklarının derin deniz sondaj projeleriyle çıkarılması ve tüketici piyasalarına ulaştırılmasında çokuluslu şirketlerle birlikte rol oynayacak ülkelerin bu

süreçten büyük ekonomik kazançlar ve siyasi etkinlik potansiyeli elde edecekleri sır değildir. Dolayısıyla belli hukuki sorunlar ve siyasi anlaşmazlıklar aşılabildiği takdirde ulaşılması muhtemel zenginlik kaynaklarının büyüklüğü, bu kaynakların çıkarılması ve tüketici pazarlarına ulaştırılacağı doğalgaz iletim hatlarının belirlenmesi bağlamında gittikçe sertleşen bir uluslararası rekabet ortamını beslemektedir. Bölgedeki doğalgaz rezervlerinin ağırlıklı olarak Kıbrıs'ın güneyi ile İsrail ve Mısır arasında yer alan MEB bloklarında bulunmuş olması ise, KKTC ile GKRY arasındaki hukuki anlaşmazlıklarla adanın bölünmüş statüsü ve ekonomik zenginliklerin adil paylaşımı konularını gündeme getirmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Suriye'den Libya'ya uzanan geniş bir yelpazede uyguladığı proaktif dış politika ve milli güvenlik yaklaşımlarından rahatsız olan bölge ülkelerinin bazı Körfez ülkeleriyle birlikte Türkiye karşıtı bir bloklaşma girişimini motive edebilmek için Doğu Akdeniz'deki enerji pastasını bir manivela olarak kullanmaya çalıştıkları da gözden kaçmamaktadır. Bu bağlamda Ankara'nın çok yönlü siyasi, diplomatik ve ekonomik girişimleri hem enerji güvenliği öncelikleri bağlamında Doğu Akdeniz rezervlerinden elde edilebilecek ulusal çıkarları maksimum düzeyde savunmak; hem KKTC'nin hukuki statüsünü korumak; hem de kendisine karşı kurulmak istenen bölgesel blokaj ağını engellemek amaçlarınaodaklanmaktadır.

2. 'Enerji Güvenliği': Kritik Bir Politik Ekonomi Kavramının Gelişimi

Küresel ekonomi politik sistemde yaşanan yapısal dönüşümler, sistemin ana aktörleri tarafından temel güvenlik ve güvensizlik faktörleri olarak algılanan ana unsurların farklı tarihsel bağlamlar içinde farklı biçimlerde yorumlanmasına neden olurlar. 'Enerji güvenliği' kavramının küresel kamuoyunda ve ilgili akademik çalışmalarda ilk kez kullanılmaya başlandığı 1970'lerin Uluslararası Petrol Krizleri döneminden bu yana tecrübe ettiği içerik değişimi, bu durumun çok net bir örneği olarak okunabilir. Arap-İsrail savaşlarının tetiklediği küresel gerginlik ortamında İsrail'i tereddütsüz olarak destekleyen ABD yönetimine ve Batı dünyasına sert bir cevap vermek isteyen petrol üreticisi Ortadoğu ülkelerinin Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) kuruluşuna ve ortak ambargo kararına uzanan süreçte enerji güvenliği kavramı ilk kez küresel kamuoyunun gündemine girmiştir. Zira Suudi Arabistan liderliğindeki Arap ülkelerinin kendilerinden hiç beklenmedik bir şekilde sanayileşmiş Batılı piyasalara petrol sarfiyatını kesmeleri, hem imalat sanayi üretiminin hem de tüketici piyasalarının ciddi biçimde daralmasına neden olan bir resesyonu tetiklemiştir. Dolayısıyla 1970'li yılların ortalarında dünya ekonomisinde yavaşlamaya yol açan bu resesyonun somut yansımaları ışığında

Anglo-Sakson akademik çevrelerin ve uluslararası ekonomik kuruluşların çalışmalarıyla şekillenen enerji güvenliği anlayışı, oldukça dar bir çerçevede tanımlanmıştır. Bu dar tanım, stratejik önemdeki hidrokarbon kaynaklarının küresel piyasalara düzenli akışı bağlamında arz güvenliğinin sağlanması ve piyasa fiyatlarının üreticilerle tüketicileri tatmin edecek makul seviyelerde tutulması noktalarına odaklanmaktaydı. Dolayısıyla enerji güvenliği tartışmalarında ulusal karar alıcıların, uluslararası kuruluşların ve çokuluslu şirketlerin yaklaşımlarını belirleyen ana eksenler *arz güvenliği* ve *makul fiyat* öncelikleri üzerinden oluşturulmuş oldular. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu küresel güvenlik mimarisi, caydırıcılık dinamikleri üzerinden görece öngörülebilir güç dengeleri oluşturan ABD ile Sovyetler Birliği'nin birçok bölgede yerel çatışmaları önleyen istikrar sağlayıcı müdahaleleri kanalıyla bir bütünlük sağlayabildi. Bölgesel aktörlerin ve çatışmaların küresel süper güçler tarafından kontrol altında tutuldukları uluslararası güvenlik rejimi, enerji güvenliği stratejilerinin daha bütüncül bir düzlemde ele alınabilmelerini kolaylaştırdı. Soğuk Savaş'ın Doğu ve Batı kamplarında yer alan başat aktörler, kendileri ve müttefikleri için hayati önemdeki enerji kaynaklarının akışı kesintisiz olarak ve kabul edilebilir fiyat düzeylerinden sağlanabildiği sürece enerji güvenliği konularını öncelikli görmediler.

1980'li ve 1990'lı yıllarda, tıpkı diğer emtialar bağlamında olduğu gibi, stratejik hidrokarbon kaynaklarının küresel piyasalardaki fiyatlarının yüksek seyrettiği dönemlerde enerji güvenliği tartışmaları yoğunlaşırken; fiyat düzeylerinin düşük seyrettiği zamanlarda ise gündemde ikinci plana düştüler. Ancak Soğuk Savaş döneminin sona erip ekonomik küreselleşme süreçlerinin hız kazanması uluslararası üretim, lojistik, tedarik, yatırım ve finans ağlarının giderek bütünleşmesine zemin hazırlayarak dünyanın tüm bölgelerini kapsayan yekpare piyasa yapılarının ortaya çıkmalarını sağladı. Bütünleşen küresel piyasalarda rekabet eden dev kamu şirketlerinin, çokuluslu firmaların ve özel girişimcilerin hızlı büyüme stratejileri, stratejik enerji kaynaklarının güvenliğine verilen önemi geometrik olarak arttırdı. Küresel ölçekte bütüncül piyasa yapılarının oluşması ve kapitalist-sosyalist dünya ayrımından sıyrılan ulusal otoritelerin özel sektör odaklı büyüme yaklaşımlarını desteklemek için hayati önemdeki enerji kaynaklarına yoğunlaşmaları, enerji güvenliği kavramının daha geniş biçimde tanımlanmasına zemin hazırladı. Zira petrol ve doğalgaz gibi gerek sosyal tüketim gerekse ülkelerin sanayileşme öncelikleri açısından büyük önem taşıyan stratejik hidrokarbon rezervlerinin Ortadoğu, Kuzey-Güney Amerika, Rusya ve Afrika'daki belli bölgelerde yoğunlaşmış olması bu kaynaklara bağımlı durumdaki gelişmiş ve gelişmekte olan güçler arasındaki enerji rekabetinin sertleşmesini tetikledi. Dolayısıyla 1970'li yıllardan itibaren

ağırlıklı olarak '*Rantiyeci Devletler*' (Beblawi ve Luciani, 1987) olarak tanımlanan ve sahip oldukları zengin hidrokarbon kaynaklarından elde ettikleri servetlerin bir kısmını vatandaşlarının siyasi rızasını elde etmek için kullanan rejimlerin önem verdikleri enerji güvenliği konuları, küresel ve bölgesel tüm aktörlerin büyük stratejileri içinde önemli bir yer işgal etmeye başladılar. Petrol ve doğalgaz gibi stratejik hidrokarbon rezervleriyle dikkat çeken ülkeler ise bu kaynaklarını ticarileştirmek ve kontrol altına almak için başlatılan büyük güç müdahalelerinin, askeri saldırı ve işgallerin, istikrarsızlık ve iç savaş projelerinin hedefi haline gelmekten kurtulamadılar.

ABD, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri gibi yüksek enerji talepleriyle bilinen aktörlere ek olarak Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya ve Güney Afrika'yı kapsayan BRICS ülkeleriyle Güney Kore, Meksika, Endonezya, Tayland, Türkiye gibi hızlı büyüme hedefleri olan yükselen güçlerin küresel ekonomik rekabete katılmaları enerji talebinin ciddi biçimde yükselmesine neden oldu. Ulusal enerji kapasitelerinin ağırlıklı bir bölümünü toplumlarının günlük ihtiyaçları için kullanan azgelişmiş ülkelerin aksine, sanayileşme ve kalkınma projelerine odaklanan yükselen güçler üretim ve imalat sanayi sektörlerini büyük çaplı yatırımlarla genişletmeye çalıştılar. Dolayısıyla dünya ekonomisindeki büyüme ve imalat sanayinin genişlemesiyle birlikte küresel enerji piyasalarına yönelik toplam talebin sürekli yükselmesini tetikleyen bir uluslararası konjönktür ortaya çıktı. Küresel sistemin Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu güvenlik mimarisi, 1990'lı yıllarda 'Tarihin Sonu' (Fukuyama, 1992), Yeni Dünya Düzeni ve 'İmparatorluk' söylemleri altında ABD'nin tartışılmaz hegemonyasını vurgulayan tek kutuplu bir yapıya dönüştü. Ardından 2000'li yıllarda siyasi etkinliğini ve ekonomik gücünü arttıran Çin ile Putin yönetiminde toparlanan Rusya ve diğer yükselen güçlerin devreye girmeleriyle birlikte Vaşington yönetiminin küresel etkinliğinin belli alanlarda sınırlanmaya başlandığı çok kutuplu bir küresel düzen mimarisi oluştu. Bu çok kutuplu düzen içinde liberal değerlere dayanan uluslararası mekanizmaların ayakta kalıp kalamayacakları üzerine görece iyimser ve kötümser yaklaşımlar ortaya çıktı (Ikenberry, 2018). Küresel sistemdeki güç dengelerini dönüştüren bu stratejik geçişler, enerji güvenliği sistematiğinin tanımlanmasında önemli rol oynayan tehdit algılamalarının da ciddi biçimde dönüşmesine yol açtı.

Çok kutuplu sistemin giderek belirgin bir nitelik kazanması ve ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem boyunca oynadığını iddia ettiği '*istikrar oluşturucu hegemonik güç*' (Gilpin, 2001) rolünün gerektirdiği kamusal maliyetleri üstlenmekten vazgeçmesi, çok ciddi küresel ve bölgesel güvenlik boşlukları doğurdu. Bu güvenlik boşluklarının gelişmiş ve yükselen güçler arasında çok boyutlu nüfuz

çatışmalarını tetiklemesi ise -tıpkı uluslararası ticaret rejiminde olduğu gibi- uluslararası enerji rejiminde de devletler ve devlet dışı aktörler arasında anlaşmazlıkların, yeni korumacılık eğilimlerinin ve aktif çatışmaların arttığı bir dönemin kapılarını açtı (Ünay, 2016: 639). Küresel jeopolitik güç mücadeleleri farklı bölgesel konularda farklı ve değişken ittifakların gündeme geldiği çok daha karmaşık ve çok aktörlü bir yapı içinde gerçekleşirken ulusal, bölgesel ve küresel seviyelerde yaşanan dönemsel gerginliklerin tetiklediği istikrarsızlık eğilimleri de giderek güçlendi. Bu bağlamda realist siyaset bilimcilerin anarşik uluslararası sistemde çoklu güç unsurlarının kullanımı bağlamında tanımladıkları 'reel politik' girişimleri de kamu otoriteleriyle birlikte birçok çokuluslu aktörün, kurumun ve rejimin katılımını gerektiren oldukça karmaşık şekillerde ortaya kondular. Bu bağlamda başat kamu otoriteleriyle dirsek teması içinde dünyanın birçok bölgesinde enerji arama ve sondaj projeleri gerçekleştiren; önemli rezerv sahalarıyla ilgili lisanslar elde eden; sermaye güçleri ve ekonomik diplomasi becerileriyle öne çıkan Shell, BP, Total, Chevron, Eni, Gazprom, ExxonMobil gibi dev çokuluslu şirketler küresel enerji ekosistemi içinde daha önemli bir konuma yerleştiler. Ayrıca Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi kurumsal yapılar küreselleşen enerji piyasalarını düzenleyen önemli uluslararası kuruluşlar olarak etkinliklerini arttırdılar. Sürdürülebilir kalkınma ve Kyoto Sözleşmesi-Paris Anlaşması ekseninde küresel iklim değişikliği gündeminin önem kazanması ise Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı (IRENA) ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Anlaşması (UNF-CCC) gibi enerji sektörünü çevreyi koruma standartlarıyla buluşturan mekanizmaların güçlenmesini sağladı.

Böylece küresel enerji güvenliği denklemi çok kutuplu bir siyasi sistem içinde karmaşık güç mücadelelerin sahnelendiği; gelişmiş ve yükselen güçler arasında bölgesel çıkar çatışmalarının ve ittifaklarının yoğunlaştığı; başta çokuluslu şirketler olmak üzere devlet dışı aktörlerin öneminin arttığı; küresel çevre hassasiyetinin önem kazandığı karmaşık bir temele oturdu. Bu temelde ortaya çıkan çıkar çatışmalarının ve stratejik kaynakların paylaşımında yaşanan anlaşmazlıkların çözümü klasik sert güç siyaseti yerine, kamu-özel sektör ittifaklarının ve çok taraflı esnek diplomatik ortaklıkların kurulmasını gerektiren şartlar doğurdu. Buraya kadar çizmeye çalıştığımız küresel tabloya sürdürülebilirlik ve yenilenebilir enerji kullanımı bağlamında oluşan güçlü uluslararası farkındalık ortamı ile ilgili de bir parantez açmak gerekir. Küresel enerji tüketiminde hidrokarbon kaynakları halen ağırlıklı bir yer işgal etmekle birlikte, 1990'larda imzalanan Kyoto Protokolü ile başlayıp 2016'da yürürlüğe giren Paris Küresel İklim Değişimi Anlaşması'na uzanan sü-

reçte olgunlaşan ve özellikle Avrupa ülkelerinin inisiyatifleri sayesinde güçlenen çevreyi koruma bilinci bu alandaki politika tercihlerini ciddi biçimde etkilemiştir. Ozon tabakasını korumak üzere küresel sera gazı salınımlarının azaltılmasını önceleyen bir ekonomik kalkınma modeline geçilmesi önceliği, sistemdeki tüm başat küresel aktörler tarafından benimsenmiştir. Böylece Avrupa Komisyonu'nun henüz 2000'li yılların başında ortaya koyduğu ve ekonomik, sosyal istikrar önceliklerivle birlikte çevre ve sürdürülebilirlik önceliklerini de işaret eden enerji güvenliği yaklaşımı süreç içinde güç kazanmıştır: "Enerji arz güvenliğini sağlama stratejileri vatandaşların refahı ve ekonominin iyi işlemesi için piyasalarda enerji ürünlerinin kesintisiz ve tüm tüketicilerin erişebilecekleri fiyat düzeyleri üzerinden mevcut olmasını; ayrıca çevreyi koruma ve sürdürülebilir kalkınma önceliklerine saygı gösterilmesini öncelemelidir" (Avrupa Komisyonu, 2001). Birçok sanayileşmiş ülkede karbon gazı salınımlarını azaltmak ve hava kirliliğini önlemek üzere güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına daha fazla ağırlık veren ulusal enerji politikaları oluşturulmaya başlansa da, küresel hidrokarbon rezervleri üzerinde süregiden rekabet hız kesmeden devam etmiştir.

Bu arada enerji kaynaklarının küresel piyasalara kesintisiz ve makul fiyatlar üzerinden ulaştırılmasını esas alan ve daha çok Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) ile Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OECD) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenen klasik enerji güvenliği anlayışı da (IEA, 2019) bu alandaki uluslararası rekabet eğilimlerinin ana çerçevesini oluşturmayı sürdürmüştür. Küresel rekabet baskıları ve çevre duyarlılığının önemli bir siyasi motif haline gelmesi birçok ülkeyi ulusal enerji profilleri içinde petrol ve kömür yerine alternatif enerji kaynaklarının payını arttırmaya yöneltmiştir. Bu bağlamda oldukça verimli ve çevreye zararı daha az bir enerji alternatifi olarak doğalgaz küresel çapta önem kazanırken, 1990'lı ve 2000'li yıllarda uluslararası piyasalarda oldukça düşük seyreden doğalgaz fiyatları da bu eğilimin güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. İlk etapta en ciddi doğalgaz talebi ABD, Almanya, İtalya, Güney Kore ve Türkiye gibi OECD ülkelerinden kaynaklanırken ekonomik büyüme baskıları, artan enerji ihtiyaçları ve hava kirliliği sorunları birçok gelişmekte olan ülkede hem ısınma hem de elektrik üretimi amacıyla doğalgaz tüketiminin artmasını tetiklemiştir. Sadece Çin'in doğalgaz tüketimi son on beş yılda beş kattan fazla artarken Rusya, İran ve Katar gibi dünya piyasalarına yaptıkları doğalgaz ihracatıyla öne çıkan ülkeler bu gelişmelerden ciddi biçimde avantajlı çıkmışlardır. Doğalgaz kaynaklarına yönelen küresel talebin bu şekilde hızla artması, belli bölgelerde odaklanan büyük çaplı doğalgaz rezervlerine dair keşiflerin daha fazla uluslararası dikkat çekmesine yol açmıştır. Zira çevre dostu ve kullanım kolaylığı sunan bir enerji

kaynağı olmasına rağmen doğalgazın, başta petrol olmak üzere diğer fosil yakıt kaynaklarına göre uluslararası piyasalara sunulmasını zorlaştıran başlıca etken, taşınmasının daha zor olması ve yüksek maliyetli yatırımlara ihtiyaç gerektirmesi olmuştur. Doğalgaz kaynaklarının rezerv sahalarından tüketim pazarlarına ulaştırılması için günümüzde kullanılan iki ana metot, doğalgaz boru hatları üzerinden yapılan doğrudan iletim ve sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) halinde tankerlerle taşınma şeklini almaktadır. Ancak gerek karadan ve derin deniz kaynaklarından yüksek teknolojilerle çıkarılan doğalgaz kaynaklarını ileten boru hatlarının kurulması; gerekse dış piyasalara spot ihracat yapılmasını sağlayan LNG dönüşüm tesislerinin inşa edilmesi ulusal kamu otoriteleriyle enerji piyasalarını kontrol eden çokuluslu şirketler arasında uzun vadeli işbirliklerini gerekli kılan tesis ve altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesine dayanmaktadır. Bu tür yatırımların ancak çok büyük miktarda doğalgaz rezervi bulunan ve uzun vadeli siyasi, ekonomik istikrar vaat eden alanlarda yapılmaları ise yaygın bir küresel eğilim haline gelmiş bulunmaktadır (BP, 2019).

3. Avrupa Birliği Enerji Politikaları ve Doğu Akdeniz

Küresel enerji güvenliği ve sürdürülebilir kalkınma için temiz enerji gündeminin altını bu şekilde çizdikten sonra Avrupa Birliği'nin stratejik enerji politikaları bağlamında Doğu Akdeniz'deki doğalgaz rezervlerinin önemini incelemeye geçebiliriz. Doğalgaz kaynakları, AB Komisyonu tarafından başlatılan 'Tüm Avrupalılar için Temiz Enerji' stratejisinin ana unsurlarından birini oluşturmaları bakımından AB'nin enerji politikaları içinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Doğalgaz tüketiminin kömür gibi klasik kaynaklarla kıyaslandığında yüzde 50 daha az karbondioksit salınımına neden olması; doğalgaz çevrim santrallerinin kolayca devreye alınabilir olmaları ve diğer yenilenebilir enerji formlarına geçişte köprü görevi görmesi tercih edilen bir enerji kaynağı olmasını etkileyen faktörlerdir. Doğalgazın stratejik enerji güvenliği önceliklerini ve çevreyi koruma-sürdürülebilir kalkınma hassasiyetlerini aynı anda gözeten nitelikleri, AB enerji politikaları içinde önemli bir rol oynamasına neden olmuştur (AB Komisyonu, 2016). Dünyanın en yoğun doğalgaz tüketilen bölgelerinden birini oluşturan AB ülkelerinin toplam doğalgaz ihtiyaçlarının yaklaşık üçte biri (yüzde 30'un üzerinde ve giderek yükselen bir oranla) Rusya tarafından karşılanmaktadır. Bunun dışındaki tedarik kanallarının ise değişen oranlarda Norveç, Cezayir ve Katar gibi ülkeler üzerinden işlediği; boru hatlarıyla LNG ithalatını birleştiren melez bir enerji tedarik zinciri kurulduğu görülmektedir. Ancak Norveç'teki Kuzey Denizi doğalgaz rezervlerinin giderek zayıflamasıyla birlikte üretim hacminin düşeceği; dolayısıyla Rusya'ya yönelik

ithalat bağımlılığın önümüzdeki yıllarda giderek artarak 2025 yılına gelindiğinde yüzde 40'a ulaşacağı öngörülmektedir (Pisca, 2016: 25). Dolayısıyla AB'nin makro düzeydeki enerji politikalarının en önemli stratejik önceliklerinden birini, enerji tedarik kaynaklarının çeşitlendirilmesi sayesinde Rusya'ya karşı bağımlılık ilişkisinin kırılması oluşturmaktadır.

1990'lı yıllardan itibaren az sayıda enerji tedarikçisine bağımlılık durumunun AB ülkelerini jeopolitik rekabet ve siyasi çatışmalardan, ticari anlaşmazlıklardan ya da altyapı sorunlarından kaynaklanan arz kesintilerine karşı savunmasız durumda bıraktığı birçok resmi raporda ve çalışmada vurgulanmıştır. Dolayısıyla AB Komisyonu'nun enerji tedarik kaynaklarını çeşitlendirerek uzun vadeli arz güvenliği sağlanması konusunu enerji politikalarının başlıca önceliği haline getirmesine rağmen bu bağlamda somut bir ilerleme sağlanamamıştır (Gratz, 2011: 61). Bu gerçekler ışığında Doğu Akdeniz'de bulunan yeni doğalgaz kaynaklarının, Rusya'ya yönelik ciddi enerji tedarik bağımlılığından kurtulmak isteyen ve Norveç'teki Kuzey Denizi rezervlerinin azalmasından endişe duyan Avrupa ülkelerini heyecanlandırmasının somut bir zemini bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'de bulunduğu kesin olarak tespit edilen doğalgaz kaynaklarının gerekli sondaj, tesis ve iletim yatırımlarıyla ticarileştirilerek düzenli biçimde Avrupa pazarlarına ulaştırılması birçok ülke için kaynak çeşitlendirmesi imkânları sunacaktır. Uzun vadeli enerji arz güvenliği politikaları açısından büyük önem taşıyan bu çeşitlendirme imkânlarının ise, dış politika ve ticari diplomasi alanlarında daha özerk ve esnek stratejiler belirlenmesini kolaylaştıracağı bütün bölgesel aktörler tarafından takdir edilmektedir. Avrupa pazarlarına ulaşan petrol ve doğalgaz kaynaklarının önemli bir kısmının (yüzde 50/yüzde 35) taşındığı kritik bir enerji transit rotası olan Doğu Akdeniz'in aynı zamanda bir enerji üretim üssü haline gelmesi, küresel ve bölgesel jeopolitik dengelerde çok önemli değişimlere yol açma potansiyeli taşımaktadır (Szoke, 2016).

Ancak bu potansiyelin tam anlamıyla ortaya çıkabilmesi için ABD, Rusya, AB ve Çin gibi küresel güçlerle etkili bölgesel güçlerin çıkarlarının çatıştığı; etnik ve sekter çatışmaların kıyılarında cereyan ettiği; göçmen akınlarına ve insan ticaretine ev sahipliği yapan; terör gruplarının üslendiği bölgedeki güvenlik risklerinin kontrol edilmesi gereklidir. Ayrıca bölgede zengin doğalgaz rezervlerinin keşfedilmesi, bu rezervlerin bulunduğu deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ve kıyıdaş ülkeler arasında paylaşımı bağlamında da yeni anlaşmazlıkları gündeme getirmiştir. Özellikle son on yılda Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler arasında deniz yetki alanlarının paylaşımına dair yaşanan anlaşmazlıkların yoğunlaşması, bölgede tansiyonun daha da yükselmesine neden olup yeni bir istikrarsızlık

unsuru olarak öne çıkmıştır. Aslında enerji arama faaliyetleri bağlamında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda yaşanan uluslararası anlaşmazlıklar, Doğu Akdeniz bölgesi ile sınırlı değildir. Dünya çapında Doğu Çin Denizi, Arktik Bölgesi, İran-Birleşik Arap Emirlikleri deniz sınırları, Parya Körfezi gibi birçok alanda enerji kaynaklarının paylaşımı ve çıkarılmasıyla ilgili deniz yetki alanı tartışmaları yaşanmaktadır. Tartışmalı bölgelerde gündeme gelen enerji keşiflerinin paydaş ülkeler arasında genellikle iki tür anlaşmazlığa yol açtıkları görülmektedir: a) potansiyel enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerle ilgili egemenlik iddiaları; b) enerji kaynaklarını çıkarma ve ulaştırma haklarının paylaşımı (Schaffer, 2009: 67). Bu küresel perspektif içinde değerlendirdiğimizde Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarıyla ilgili tartışmaların da aynı eksenlerde geliştiği söylenebilir. Bu bağlamda 2010 yılında ABD Jeoloji Enstitüsü'nün (USGS) İsrail, Filistin (Gazze), Lübnan, Suriye ve Kıbrıs Adası'nın deniz uzantılarının oluşturduğu Levant (Doğu Akdeniz) havzasının teknik olarak çıkarılması mümkün ancak henüz keşfedilmemiş 120 trilyon metreküp doğalgaz rezervine sahip olduğunu ortaya koyması önemli bir gelişme olmuştur (USGS, 2010). Bu devasa enerji potansiyelinin ortaya konması Akdeniz havzasının Rusya, İran ve Katar'dan sonra dünyanın en büyük dördüncü doğalgaz rezervlerine sahip olduğunu bilimsel olarak kanıtlayarak bölgede yaşanan rekabetin daha da yoğunlaşmasına zemin hazırlamıştır.

Bu tür bilimsel çalışmaların da etkisiyle 2008-2009 yıllarından itibaren Doğu Akdeniz'in farklı noktalarında çokuluslu enerji şirketleri tarafından sismik araştırmalar ve sondaj çalışmaları başlatılmıştır. 2009 yılında ABD'li Noble Enerji grubu liderliğindeki bir konsorsiyum tarafından İsrail'e ait Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sınırlarındaki Tamar sahasında 280 milyar metreküp büyüklüğünde bir doğalgaz rezervi bulunması, bölgenin enerji potansiyeli hakkındaki büyük umutların somutlaşmasını ifade eden ilk gelişme olmuştur. 2010 yılında aynı konsorsiyum yine İsrail'e ait Leviathan sahasında 620 milyar metreküp büyüklüğünde daha kapsamlı bir rezerv daha keşfederek oldukça zengin bir doğalgaz rezerv alanını ortaya çıkmasını sağlamıştır (Hafner, 2016). Önemli bir ekonomik ve jeopolitik güç potansiyeline işaret eden söz konusu keşifler hem İsrail'in uluslararası diplomatik arena ve küresel enerji politikaları bağlamındaki konumunun yeniden tanımlanmasını sağlamış; hem de Doğu Akdeniz bölgesiyle ilgilenen tüm başat aktörlerin stratejik hesaplarını derinden etkilemiştir. Ardından İsrail'in Tamar ve Leviathan sahalarında yaptığı ciddi keşiflerden cesaret alan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Kıbrıs Adası'nın güneyini tek taraflı kararlarla on üç parsele bölerek kendisine ait olduğunu iddia ettiği MEB sınırları içinde sismik araştırmalar ve sondaj lisansları için uluslararası ihaleler açmaya başlamıştır. Bu ihaleler

sonucunda bölgedeki rezervlerle ilgilenen çok sayıda çokuluslu enerji şirketine farklı parsellerde enerji arama ve çıkarma lisansları verilmiştir. İsrail'in doğalgaz rezervleri keşfettiği Leviathan sahasına yakın bölgelerde Noble Enerji şirketi tarafından yapılan çalışmalarda 2011 yılında Afrodit sahasında 140 milyar metreküp dolayında bir rezervin bulunmasıyla birlikte bu girişimler ilk somut sonuçlarını vermiştir (Tagliapetra, 2013).

2004 yılında AB üyesi olmasının sağladığı diplomatik avantajlardan faydalanan GKRY, sonraki yıllarda Mısır, Lübnan ve İsrail ile eşit uzaklık ilkesini baz alan Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Sınırlandırma Anlaşmaları imzalayarak enerji arama girişimleri için uluslararası hukuk nezdinde bir temel oluşturmaya çalışmıştır. Yapılan anlaşmaların sağladığı hukuki güvenceler, ABD ve AB yönetimlerinin verdikleri destek ve Afrodit sahasında yapılan ilk doğalgaz keşiflerinin sağladığı iyimserlik havası GKRY ile küresel enerji şirketleri arasındaki işbirliği ilişkilerinin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. İtalya, Fransa, ABD ve İngiltere merkezli çokuluslu enerji devleri birbiri ardına bölgeye giriş yaparak Kıbrıs Adası'nın güneyinde GKRY tarafından belirlenen bloklarda doğalgaz aramaya başlamışlardır. Böylece küresel enerji sektöründe gelecek vaat eden en stratejik alanlardan biri olarak görülmeye başlanan Doğu Akdeniz'deki doğalgaz kaynaklarının bulunması, derin deniz platformları kurularak çıkarılması ve uluslararası enerji sektörüne ulaştırılması için adeta bir uluslararası yarış başlamıştır. Tüm bu gelişmeler olurken AB Komisyonu'nun aktif desteğini alan GKRY'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Türkiye'yi yok sayarak kıyıdaş devletlerle yaptığı MEB Sınırlandırma Anlaşmaları, Lefkoşa ve Ankara tarafından haklı olarak protesto edilmiştir. Kıbrıs Adası çevresindeki hidrokarbon kaynaklarının ve bunlardan elde edilecek gelirlerin KKTC ve GKRY arasında adil müzakere süreçleri sonunda hakkaniyetli bir biçimde paylaşılması gerektiği, tüm uluslararası platformlarda ortaya konmuştur. Ayrıca KKTC ile Kıta Sahanlığını Sınırlandırma Anlaşması imzalanarak Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) bölgede hidrokarbon kaynakları arama yetkisi verilmiştir. Ancak yapılan itirazların uzun bir süre boyunca dikkate alınmaması, Ankara'nın bölgede kendi sismik tarama ve sondaj gemileriyle sahaya inerek oluşturulmaya çalışılan bölgesel ekonomi politik tablosuna fiilen müdahale etmesini zorunlu kılmıştır. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler ve kıyıdaş ülkeler nezdinde devam eden hukuki girişimlerine rağmen; 2016 yılında tamamlanan uluslararası ihale süreci sonunda GKRY İtalyan ENİ, Fransız TOTAL, ABD'li ExxonMobil ve Katarlı Qatar Petrol şirketlerine MEB'nin altıncı, sekizinci ve onuncu bloklarında hidrokarbon kaynakları arama ve çıkarma lisansı vermiştir. İtalyan ENİ, 2018 yılında Mısır MEB'ne oldukça yakın bir bölgede bulunan Calipso sahasında

300 milyar metreküp civarında yeni bir doğalgaz rezervi keşfetmiştir (Thrassou vd. 2016: 115). Ayrıca İtalyan ENİ tarafından başta Zohr sahasındaki 850 milyar metreküplük doğalgaz rezervi olmak üzere Mısır'a ait MEB içinde yapılan keşifler, Sisi yönetiminin de kendisini Doğu Akdeniz'deki enerji satrancı içindeki başat oyunculardan biri olarak görmesini sağlamıştır.

4. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Kaynaklarının Ticarileştirilmesi

Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan aktörlerin enerji politikaları ve ulusal çıkar algılamaları, son yıllarda büyük ölçüde bölgede keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının ticarileştirilmesi ve bölgesel/küresel piyasalara aktarılması için geliştirilen stratejiler ışığında şekillenmiştir. Özellikle son on yıl içinde yapılan büyük çaplı doğalgaz rezervi keşiflerinin ağırlıklı olarak İsrail, Mısır ve GKRY tarafından hak iddia edilen MEB ve deniz sahalarında gerçekleşmesi, önceki dönemlerde önemli enerji üreticisi olarak görülmeyen bu ülkeler arasındaki diplomatik ilişkilerin gelişmesinde katalizör rolü oynamıştır. Bunlar arasında İsrail ve GKRY'nin elde ettikleri doğalgaz kaynaklarını tüketecek büyük iç piyasalara, ya da uluslararası pazarlara iletim için gerekli boru hattı altyapıları ile gaz sıvılaştırma (LNG) tesislerine sahip olmamaları, onları Mısır'la yakın işbirliği içinde olmaya zorlamıştır. 2015 yılında İtalyan ENİ tarafından Mısır'ın Zohr sahasında yapılan 850 milyar metreküplük ciddi doğalgaz rezervi keşfi ile başlayan (ENI, 2015) ve diğer keşiflerle devam eden enerji açılımları, Sisi yönetiminin enerji jeopolitiğine bir stratejik öncelik olarak odaklanmasını sağlamıştır. Önceki yıllarda İsrail'e oldukça düşük fiyatlar üzerinden doğalgaz ihracatı yapan Mısır'ın gerek hızlı nüfus artışı, gerekse 2011 yılındaki askeri darbe sonrası dönemde dış yatırımlarda görülen duraklama sonucu net ithalatçı konumuna gelmesi de bu eğilimin güçlenmesinde etkili olmuştur (Karbuz, 2017). Levant bölgesindeki aktörler arasında Türkiye dışında en gelişmiş doğalgaz iletim ve sıvılaştırma altyapısına sahip olan; ayrıca Süveyş Kanalı sayesinde dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz transit yollarından birine ev sahipliği yapan Mısır, bölgedeki enerji denkleminde belirleyici bir oyuncu olmayı hedeflemektedir.

İsrail ve GKRY tarafından bulunan rezervler ile kendi doğalgaz rezervlerinin ticarileştirilip dünya pazarlarına ulaştırılması konusunda oynayabileceği rol, Sisi yönetimini bu bağlamda cesaretlendiren en önemli etkenlerden biridir. Önceki yıllarda Shell ve ENI şirketleri tarafından Avrupa pazarlarına doğalgaz ihracatı için inşa edilen, ancak askeri darbenin ardından yabancı yatırımların azalması ve boru hatlarında yaşanan güvenlik sıkıntıları nedeniyle atıl kalan LNG tesislerinin

modernize edilerek yeniden devreye alınmaları için çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca kamuya ait enerji şirketi Sumed tarafından Süveyş Körfezi'nde büyük çaplı bir sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) dönüşüm tesisinin daha inşasının devam ettiği bilinmektedir. Bunun dışında ABD'li Noble Enerji şirketiyle İsrail'in Tamar ve Leviathan sahalarından çıkarılacak doğalgaz kaynaklarının satın alınması için geleceğe yönelik anlaşmalar yapılması da dikkat çekicidir. Sisi yönetiminin Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının çıkarılması ve dünya pazarlarına ulaştırılması bağlamında ABD, İsrail, GKRY ve Yunanistan ile bir diplomatik yakınlaşma içine girmeye çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle boru hatlarıyla Mısır'a ulaştırılacak doğalgaz kaynaklarının buradaki LNG çevrim tesislerinde dönüştürüldükten sonra Avrupa piyasalarına sunulması gibi bir orta vadeli strateji üzerinde durulması olasıdır.

Buraya kadar çizdiğimiz bölgesel rekabet tablosu içinde Doğu Akdeniz'de keşfedilen derin deniz doğalgaz kaynaklarının altyapı ve tesis yatırımlarıyla ticarileştirilmesi ve uluslararası piyasalara ulaştırılması bağlamında birkaç senaryo gündeme gelmektedir. Bu senaryolar içindeki ilk kategori, paydaş taraflar arasında uzun vadeli ve güvene dayalı ticari ilişkiler kurulmasını ve siyasi diplomatik alanlarda istikrar sağlanmasını gerekli kılan boru hattı projelerini içermektedir. İsrail-Mısır-GKRY üçgeninden Türkiye, Yunanistan ve Ürdün'e uzanabilecek farklı boru hattı projelerinin inşa edilmesi şimdiye kadar farklı bağlamlarda gündeme getirilmiştir. Ancak denizaltı boru hattı projelerinin yatırım maliyetlerinin yüksek olması; ilgili hükümetler ve küresel enerji şirketleri arasında yakın işbirliği gerektirmesi ve karmaşık hukuki ihtilafların çözülmesini mecburi kılması gibi nedenlerle bu senaryolarda şimdilik mesafe alınabilmiş değildir. Boru hattı senaryoları içinde Tel Aviv-Ankara arasındaki 2015-2016 dönemindeki kısa süreli yakınlaşma sürecinde gündeme gelen ve ekonomik rasyonalite açısından en makul seçenek olarak görünen İsrail-Türkiye denizaltı doğalgaz boru hattı projesi, izleyen yıllarda ortaya çıkan siyasi gerginlikler nedeniyle teknik hazırlık aşamasına geçememiştir. Ancak alternatif projelerin yüksek maliyetleri ve yapım süreçlerinde karşılaşılabilecek türlü zorluklar nedeniyle iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin seyrine göre uzun vadede tekrar gündeme getirilmesi mümkün olabilecektir. Mısır, İsrail ve Kıbrıs çevresindeki rezervlerden elde edilecek doğalgaz kaynaklarının bir denizaltı boru hattıyla Ceyhan terminaline iletilmesi; buradan da gerek iç piyasada tüketim gerekse Trans-Anadolu Boru Hattı (TANAP) üzerinden Avrupa pazarlarına ulaştırılmak üzere yönlendirilmesini içermektedir. Böyle bir proje, hem doğalgaz rezervlerine en yakın kara parçalarından birine bağlanacağı; hem de devamında Türkiye'nin mevcut doğalgaz boru hattı ağlarından yararlana-

cağı için yatırım maliyetleri ve işletim giderleri açısından en rasyonel proje olarak görülmektedir. Ancak takdir edileceği gibi, böylesine karmaşık ve çok ortaklı bir projenin gerçekleştirilebilmesi için bölgede tansiyonun düşürülmesi ve projenin paydaşı olması beklenen taraflar arasındaki siyasi ve hukuki anlaşmazlıkların giderilmesi gerekecektir.

Türkiye ve İsrail hükümetleri arasında genel olarak Ortadoğu politikaları özelde ise Filistin ve Kudüs'ün statüsü, yerleşimciler meseleleri gibi birçok konu bağlamında sıkça alevlenen gerginlikler yaşandığı bilinmektedir. Türkiye ile Yunanistan ve GKRY arasında Ege Denizi'ndeki karasuları sınırlandırmasından Kıbrıs Adası'nın hukuki statüsüne, MEB tanımlamalarından adadaki özel mülkiyet tartışmalarına kadar yıllara yayılan derin anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Türkiye ile Mısır arasında Sisi yönetiminin askeri bir darbeyle iktidara gelmesinden sonra fırtınalı bir şekilde devam eden ilişkilerin diplomatik ve ekonomik açıdan onarılmasının uzun zaman alacağı ortadadır. Tüm bu aktörlerin Ankara'ya karşı olumsuz tutumları ve ABD ile AB yönetimlerinden aldıkları yakın destekler düşünüldüğünde kısa ve orta vadede Türkiye üzerinden kurulacak bir boru hattı ilişkisine razı olmaları pek ihtimal dâhilinde görünmemektedir. Diğer yandan Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi dışarıda bırakan bir diplomatik ve jeopolitik bloklaşma girişiminin giderek güç kazanması, bölgedeki rezerv sahalarından GKRY ve Yunanistan üzerinde Avrupa pazarlarına ulaşması beklenen *East Med* (Doğu Akdeniz) Boru Hattı projesinin daha fazla öne çıkarılmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda GKRY, İsrail, İtalya ve Yunanistan hükümetleri 2017 yılı sonlarında "Leviathan doğalgaz sahasını Avrupa piyasalarına bağlayacak bir boru hattı projesinin inşa edilmesine dair ihtimallerin" değerlendirilmesi için bir ortak Mutabakat Zaptı imzalamışlardır. AB Komisyonu da hemen devreye girerek bu girişimi güçlü biçimde desteklediğini ortaya koymuş ve East Med projesinin Doğu Akdeniz doğalgaz rezervlerini AB pazarlarına ulaştırabilecek seçenekler içinde önemli bir yer işgal ettiğini açıklamıştır (AB Parlamentosu, 2017). Bu proje, Avrupa Birliği ile bölge ülkeleri arasında bir ortak çıkar projesi (PCI) olarak nitelendirilerek hem enerji güvenliği planlamasına, hem de enerji maliyetlerinin aşağıya çekilmesine önemli katkı yapacağı vurgulanmıştır. Ardından 2018 Aralık ayında İsrail'de yapılan bir üçlü toplantıda İsrail, Yunanistan ve GKRY Enerji Bakanları East Med Boru Hattı projesinin inşasını başlatmak üzere hükümetler arası resmi bir anlaşma imzalamaya hazır olduklarını açıklamışlardır. Bu girişime verilen doğrudan ABD desteğini ortaya koymak üzere toplantıya katılan İsrail Büyükelçisi David Friedman'ın projeyi "Ortadoğu ve Avrupa'nın istikrar ve refahı açısından çok önemli bir adım" olarak niteleyerek tüm katılımcı ülkeleri bu girişimi başarıyla tamamlamaya

çağırması, ABD yönetiminin bölgedeki dengelere yaklaşımını gösteren önemli bir işaret olarak algılanmıştır (Stamouli, 2018).

Tüm bu siyasi girişimlere rağmen enerji jeopolitiği üzerinden yeni bir bölgesel ekonomi politik alan inşa etmek isteyen aktörlerin destekledikleri East Med projesinin ekonomik temellerinin ve fizibilite şartlarının ise oldukça zayıf olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Leviathan ve Afrodit gaz sahalarından elde edilen doğalgaz rezervlerinin deniz altından inşa edilecek son derece uzun bir boru hattıyla Yunanistan ve İtalya üzerinden Avrupa pazarlarına ulaştırılması ancak birçok teknik, finansal ve topografik zorluğun aşılması durumunda rasyonel bir tercih haline gelebilecektir. Dünyanın en uzun ve derin denizaltı doğalgaz boru hatlarından birini oluşturması umulan bu projede birçok mühendislik tekniğinin gerçek doğa şartlarında ilk kez kullanılması gündeme gelecektir. Özellikle Yunanistan MEB ve karasuları içinde yoğun volkanik ve sismik aktivite görülmesi, boru hattının yüksek şiddette depremlere dayanıklı olmasını ve uzunluğu nedeniyle birçok gaz yoğunlaştırma istasyonuyla desteklenmesini gerektirecektir. Bütün bunlar bu projenin ilk yatırım ve inşaat maliyetlerini arttıracak önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla yapım ve işletme maliyetleri oldukça yüksek olacak böyle bir boru hattı başarıyla tamamlansa dahi, bu yolla Avrupa pazarlarına ulaştırılacak doğalgaz kaynaklarının Rusya'dan alınan doğalgaz karşısında maliyetler açısından rekabetçi olması oldukça zor görülmektedir. Avrupa ülkelerinin son yıllardaki ortalama doğalgaz tedarik fiyatlarının 5,50-6,00 ABD doları/metreküp civarında olduğu düşünüldüğünde East Med projesinin verimli çalışabilmesi için 8,00 dolar/metreküp civarında bir fiyat düzeyinin kabul edilmesi, ya da AB tarafından bu konuda ciddi bir sübvansiyon sağlanması gerekecektir. Ayrıca bu boru hattı üzerinden sağlanması planlanan doğalgaz kaynakları AB'nin güncel ihtiyaçlarının ancak yüzde 4 civarında bir kısmını karşılamaya yeteceği için Rusya'ya yönelik tedarik bağımlılığını azaltması ve enerji arz güvenliğine ciddi katkı yapması gibi beklentiler de gerçekçi değildir (Honore, 2018). Doğu Akdeniz'de doğalgaz arama ve sondaj maliyetlerinin de yüksek oldukları göz önüne alındığında düşük maliyetli spot LNG ihracatı ve Rusya gibi ana tedarikçilerin rekabetçi fiyat indirimleri karşısında East Med projesinin çok ciddi maliyet ve ekonomik sürdürülebilirlik sorunları yaşayacağı açıkça görülmektedir. Dolayısıyla East Med boru hattı ile oluşturulması planlanan bölgesel ekonomi politik alan, rasyonel ve sürdürülebilir bir enerji ekosisteminden ziyade özellikle AB ve bölgesel aktörler arasındaki diplomatik yakınlaşma çabalarının zorlama bir uzantısı gibi durmaktadır. Bu proje yerine, çok daha kısa bir boru hattı üzerinden Türkiye'nin gelişmiş doğalgaz altyapı ağlarına bağlanılması ve Ceyhan üzerinden TANAP rotası

izlenerek Avrupa pazarlarına ulaşılması, hem yapım maliyetleri hem de satılacak doğalgaz fiyatlarının makul düzeyde tutulabilmesi açısından çok daha makul bir seçenek oluşturmaktadır. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi, bu projenin önünde ciddi jeopolitik ve siyasi engeller bulunduğu için ekonomik rasyonellik konuları pek gündeme getirilmemektedir.

Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan devletlerin bir taraftan bölgedeki enerji kaynaklarının sahipliği, aranması, çıkarılması ve taşınması bağlamındaki ulusal çıkarlarını savunurken diğer taraftan ortak çıkarlara dayalı kurumsal platformlar oluşturmaya yönelmeleri dikkat çekicidir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'deki doğalgaz kaynaklarının uzun vadeli bir perspektifle çıkarılması ve uluslararası pazarlara ihracatı bağlamında bölgesel işbirliğini teşvik etmek amacıyla Mısır merkezli 'Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun (DAGF) kurulması önemli bir gelişme olarak not edilmelidir. Mısır, İsrail, Yunanistan, GKRY, İtalya, Filistin Ulusal Yönetimi ve Ürdün'ün aktif üye olarak katıldıkları DAGF'na Fransa katılma isteğinden bulunmuş; ABD ve AB yönetimleri de gözlemci olarak destek vermişlerdir. Bölgesel enerji politikaları bağlamında çok taraflı işbirliğini kolaylaştırarak Doğu Akdeniz'de istikrar ve refaha katkıda bulunma iddiası taşıyan bu forumun (Geropoulos, 2019) iddialarıyla çelişecek biçimde Türkiye ve KKTC'ni dışlayan bir blok görüntüsü vermesi, Ankara'nın haklı itirazlarının sertleşmesini ve stratejik rekabetin yoğunlaşmasını tetiklemiştir. DAGF'nun kalıcı bir uluslararası kuruma dönüştürülmesi ve enerji endüstrisindeki çokuluslu şirketlerle bağlantılarının güçlendirilmesi yolunda atılan adımlar, Türkiye ve KKTC'ni yok sayan bir bölgesel enerji ekosistemi oluşturmayı amaçladıkları için taraflar arasında gerginliklerin artmasını tetiklemişlerdir.

5. Doğu Akdeniz'de Sert Güç Siyaseti ve Türkiye'nin Pozisyonu

Türkiye uluslararası ölçekte başat bir petrol ve doğalgaz üreticisi olmamasına rağmen, kaynak ülkelerle küresel pazarlar arasında stratejik bir transit üssü olarak son yıllarda enerji sektörü açısından kritik bir ülke haline gelmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC), Bakü-Tiflis-Erzurum, Mavi Akım, Türk Akımı, Tebriz-Erzurum, Kerkük-Yumurtalık, Türkiye-Yunanistan Interkonnektör ve Trans Anadolu (TANAP) Boru hatları sayesinde oldukça gelişmiş bir enerji iletim altyapısına sahiptir (Franceschini, 2018). Ancak Doğu Akdeniz bölgesindeki diğer aktörler ve onları destekleyen küresel güçlerle yaşanan görüş ayrılıkları Türkiye'nin doğalgaz arama ve sondaj faaliyetlerinin uluslararası engelleme girişimleriyle karşılaşmasına yol açmaktadır. Kıbrıs Adası'nın bölünmüş hukuki statüsü, ada çevresindeki doğalgaz keşif ve sondaj faaliyetleri konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıkların

başlıca sebebidir. 1983'te kurulan KKTC'nin Türkiye dışındaki ülkeler nezdinde uluslararası tanınmaya sahip olmaması; buna karşı uluslararası tanınmaya sahip ve AB üyesi bir aktör olarak GKRY'nin tek taraflı enerji arama ve çıkarma çalışmalarını yürütmek istemesi sürekli tansiyonu yükseltmektedir. Türkiye, 1982 Birleşmiş Milletler Denizler Hukuku Sözleşmesi'nin (UNCLOS) imzacı taraflarından biri olmadığı halde Yunanistan ve GKRY kendi egemenlik iddiaları açısından avantajlı buldukları bu sözleşmeyi imzalamışlardır. Dolayısıyla Yunanistan ve GKRY'nin MEB iddialarıyla Türkiye'nin kıta sahanlığı iddiaları birbirleriyle çatışmaktadır. Türkiye hükümeti bu konudaki pozisyonunu, MEB ve kıta sahanlığı konularındaki anlaşmazlıkların UNCLOS'un 74. ve 83. maddeleri bağlamında Yunanistan, İsrail, Mısır ve GKRY arasında karşılıklı uzlaşma ve hakkaniyet ölçüleri içinde yapılacak çok taraflı görüşmelerle çözülmesi önerisine dayandırmaktadır. Ancak Batı dünyasındaki ana akım medya organları ve siyasi çevreler Ankara'nın Doğu Akdeniz'de son zamanlarda yoğunlaştırdığı enerji arama ve sondaj girişimlerini GKRY'nin MEB haklarının ihlali olarak yansıtmaya gayret etmektedirler. Yunanistan ve GKRY'nin hak iddialarını birebir kabullenme eğilimine dayanan bu tek taraflı perspektif, AB kurumlarının Türkiye üzerinde izolasyon kararları ve yaptırımlar uygulaması bağlamında baskı altına alınmalarına neden olmuştur. Oysa GKRY tarafından ilan edilen MEB içindeki 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı bloklarda küresel enerji şirketlerine enerji arama lisansları verilmesi, Türkiye'nin KKTC ile 2011 yılında imzaladığı Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması'nda belirlenen alanlara aykırıdır (Karbuz, 2018: 249). Bu sahalarda enerji arama faaliyetlerinin Ankara'yı yok sayan bir şekilde başlatılması, Türk hükümetleri tarafından bölgesel güç dengelerinin Türkiye'nin ulusal çıkarlarına aykırı biçimde değiştirilmesine yönelik girişimler olarak algılanmıştır. Dolayısıyla sözü edilen girişimleri önleyebilmek için hem zorlayıcı diplomasi çabaları başlatılmış, hem de bölgedeki donanma gücünün arttırılmasına önem verilmiştir. Bu bağlamda gerçekleştirilen ve tarihteki en büyük deniz tatbikatlarından biri olan Mavi Vatan Tatbikatı ile hem Türk donanmasının gücü küresel ve bölgesel aktörlere gösterilmiş, hem de enerji güvenliği bağlamında gereken diplomatik ve askeri adımların atılmasından kaçınılmayacağı mesajı verilmiştir (Soylu, 2019).

Bu bağlamda ilk olarak Türk kıta sahanlığının 1. ve 6. bloklarında Türkiye'nin ilk yüksek teknolojili sondaj gemisi Fatih tarafından doğalgaz arama çalışmaları başlatılmıştır. Kıbrıs Adası'nın neredeyse tüm sahil hattının kendilerine ait olduğunu iddia eden GKRY, Fatih gemisinin çalışmalarını yasadışı olarak niteleyip protesto etmiştir. Oysa Fatih gemisinin araştırma yaptığı alanlar GKRY tarafından tek taraflı enerji arama lisansı verilen alanlar içinde değildir. Aynı mantık takip edi-

lerek Türkiye ikinci sondaj gemisi olan Yavuz'u Kıbrıs Adası'nın doğu kısmında doğalgaz arama ve sondaj faaliyetleri yapmak üzere bölgeye göndermiştir. Yükselen tansiyon ışığında Türk savaş gemilerinin de Fatih ve Yavuz gemilerine eşlik etmeleri ve GKRY adına enerji arayan bazı özel şirket gemilerini engellemeleri savaş gemisi diplomasisi söylemlerini gündeme getirse de, Ankara kendisinin ve KKTC'nin enerji kaynakları konusundaki çıkarlarını koruma noktasındaki iradesinden geri adım atmamıştır. Türkiye'deki karar alıcılar GKRY'nin İsrail, Mısır ve Lübnan'la imzaladığı MEB Sınırlandırma Anlaşmaları ile Yunanistan'la birlikte Türkiye'nin MEB tanımına karşı aldığı tavrı, hem ulusal ekonomik haklarının hem de egemenlik sınırlarının ihlali olarak algılamakta haklıdırlar. Türkiye, hukuki ve diplomatik olarak ne GKRY'ni ne de GKRY tarafından ilan edilen MEB sahalarını tanımaktadır. İkinci olarak, Türkiye GKRY'nin Kıbrıs Adası'nın tamamını ve adada yaşayan (KKTC vatandaşları dâhil) tüm bireylerin haklarını temsil etme iddiasını reddetmektedir. Üçüncü olarak, Türkiye GKRY'nin hidrokarbon kaynaklarını tek taraflı arama ve çıkarma konusunda ısrar etmesinin hem bölgede tansiyonu yükselttiğini hem de uzun vadede Kıbrıs meselesinin kalıcı biçimde çözülmesini zorlaştırdığını savunmaktadır. Son olarak, Türkiye GKRY'nin küresel enerji şirketlerine ada etrafında tek taraflı enerji çıkarma lisansları dağıtarak buralarda egemenlik iddiasında bulunmasını, Türkiye'yi Anamur Körfezi'nde dar bir açık deniz alanına kısıtlama girişiminin parçası olarak görmektedir (Başaren, 2013: 258).

Dolayısıyla Doğu Akdeniz'deki egemenlik haklarının korunması amacıyla Türkiye ve KKTC hükümetleri tarafından atılan adımlar üç kısımda değerlendirilebilir: İlk olarak, Türkiye tarafından enerji kaynaklarını arama ve çıkarma lisansı verilen Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) tarafından çalışmaların yürütüldüğü 1, 2, 3, 8, 9, 12 ve 13 numaralı bloklara yabancı şirketlerin girişini engellemek için -askeri müdahale seçeneği de dâhil olmak üzere- her türlü tedbir alınmaktadır. İkinci olarak, KKTC tarafından benzer lisansların TPAO'na verildiği alanlarda da aynı şekilde diplomatik ve askeri adımlar atılmaktadır. İtalyan ENİ şirketine ait bir sondaj platformu bu adımlar dâhilinde 3. blokta arama-sondaj faaliyetleri yapmaktan engellenmiş ve bu konu uluslararası kamuoyunda Türkiye karşıtı bir malzeme haline getirilse de geri adım atılmamıştır. Üçüncü olarak, Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının Türkiye ve KKTC tarafından kabul edilebilecek makul ve hakkaniyetli bir müzakere süreciyle paylaştırılması konusunda uluslararası platformlardaki diplomatik girişimler devam ettirilmektedir (Pamir, 2018).

Ancak uluslararası diplomatik arenada özellikle Yunanistan, GKRY, Fransa ve ABD yönetimleri tarafından bir fırtına koparılarak Türkiye'nin meşru hak arama

girişimleri Kıbrıs Adası'nın uluslararası tek meşru yönetimi olarak sunulmaya çalışılan GKRY'nin ekonomik haklarına yönelik bir ihlal şeklinde yansıtılmaktadır (Gürcan, 2019). Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusundaki problemlerin ve gerginliklerin çözülebilmesi için bölgede hidrokarbon kaynaklarının aranmasına yönelik detaylı bir legal çerçeve oluşturulması gereklidir. Ancak bölgedeki aktörlerin MEB tanımlamaları konusunda asgari bir görüş birliğine varamamaları bu tür bir legal çerçevenin oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. Tüm bu zorluklara rağmen diplomasinin imkânları kullanılarak bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının sürdürülebilir ve adaletli bir hukuki zemin içerisinde çıkarılmasının sağlanması Türkiye'nin menfaatine olacaktır. Zira güncel şartlar altında hem bölgesel aktörler Doğu Akdeniz Gaz Forumu gibi uluslararası platformlar üzerinden bir araya gelip bloklar oluşturmakta; hem de AB ile diğer uluslararası kuruluşlar Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki gaz arama faaliyetlerini illegal olarak nitelendirip yaptırım tehditlerinde bulunmaktadır. Bir taraftan Türkiye'nin ve KKTC'nin siyasi ve ekonomik çıkarlarını tavizsiz bir şekilde savunurken diğer taraftan özellikle AB ile ilişkilerin kopmasına ve Gümrük Birliği ile tam üyelik adaylığının dondurulmasına uzanacak olumsuz gelişmelerin engellenmesi önemlidir (Mortimer, 2019). Zira Doğu Akdeniz'deki enerji satrancı Türkiye'ye karşı diplomatik ve ekonomik izolasyon uygulamak isteyen çevreler tarafından Ankara'ya gözdağı vermek üzere kullanılan bir manivela haline gelmiş durumdadır. Bu bağlamda ABD Senatosu'ndaki Dış İlişkiler Komitesi'nden 2019 yılında geçen *Doğu Akdeniz Güvenlik ve Ortaklık Yasası*'nda Türkiye'nin adı verilmeden GKRY'nin sondaj girişimlerini engelleyen her tür 'illegal eylemin' izlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'de tansiyonun daha da yükselmesi halinde enerji kaynaklarının paylaşımıyla ilgili sorunların Türkiye-ABD ilişkileri açısından da bir problem kaynağı haline dönüşmesi imkân dâhilindedir. Gelinen noktada özellikle Yunanistan, GKRY ve İsrail hükümetlerinin ortak ulusal güvenlik tehdidi olarak gördükleri Türkiye'ye karşı bir ittifak ilişkisi geliştirme eğiliminde oldukları dikkat çekmektedir.

Ankara siyasi, ekonomik ve askeri açıdan güçlü bir bölgesel aktör olarak kendisine karşı birleşen birçok ülke karşısında 'oyun bozma' rolünü daha uzun süre oynayabilecek potansiyele sahiptir. Diğer bir deyişle, Türkiye'yi dışlayan bir bölgesel enerji ekosistemi oluşturma ve bu ekosistemi uluslararası piyasalarla birleştirme vizyonu pek gerçekçi değildir. Ancak Türkiye'nin komşularıyla ve Akdeniz'e kıyıdaş devletlerle ittifaklar kuran, bölgesel istikrara yapıcı katkılarda bulunan bir ticaret devleti yerine kurulan ittifakları bozmaya odaklanan bir imajı uzun vadede taşıması elbette istenen bir gelişme değildir. Ayrıca hidrokarbon kaynaklarının

paylaşılması üzerinden bölgede gittikçe yükselen tansiyon ve Ankara'nın artan bir sıklıkla askeri önlemlere başvurması dünyanın dikkatini yıllardır çözülemeyen Kıbrıs meselesi üzerine çekmekte ve diplomatik açıdan Türkiye'nin suçlandığı bir ortamın oluşmasına neden olmaktadır (Kahveci, 2017: 36). Bu yüzden, özellikle Doğu Akdeniz Gaz Forumu gibi bölgesel platformlara katılarak İsrail, Yunanistan, GKRY ve Mısır arasında yoğunlaşan enerji diplomasisine bir yerinden katılmaya çalışmak makul bir strateji gibi görünmektedir. Zohr sahasındaki doğalgaz keşiflerinden sonra Mısır enerji piyasasının doygunluğa ulaşacağı düşünüldüğünde Doğu Akdeniz doğalgaz kaynaklarını Avrupa pazarlarına ulaştıracak en ekonomik ve rasyonel yolun Kıbrıs ve İsrail gazını Türkiye üzerinden taşıyacak bir boru hattı olduğu gerçeği aslında tüm aktörler tarafından takdir edilmektedir (Carlson, 2016: 67). Ancak bu seçenek ancak karşılıklı uzlaşmaya dayalı ve tarafların belli tavizler vermeye hazır oldukları çok taraflı bir mekik diplomasisi hareketi sonucu gerçekleşme aşamasına gelebilir.

Kaynakça / References

Avrupa Komisyonu. (2001). The Green Paper Presented by the European Commission towards a European Strategy for the Security of Energy Supply. Commission of the European Communities, http://aei.pitt.edu/1184/1/enegy_supply_security_gp_COM_2000_769.pdf (Erişim Ocak 2021)

Başaren, S. H. (2013). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılması Sorunu: Tarafların Görüşleri, Uluslararası Hukuk Kurallarına Göre Çözüm ve Sondaj Krizi. Başaren, S.H. (2013). (der.) *Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset* içinde. Ankara: AÜSBF Yayınları, 253-306.

Beblawi H., Luciani, G. (1987). *The Rentier State.* London: Routledge.

Carlson, S. (2016). Pivoting Energy Relations in the Mediterranean. *Turkish Policy Quarterly, 15*(1), 67–78.

Gürcan, M. (2019). Eastern Mediterranean Heats up as Gas Rivalry Stakes Grow Higher. Al-Monitor, (25 Haziran 2019) https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/06/turkey-eastern-mediterranean-heats-up-gas-rivalry-grows.html (Erişim, Ocak 2021).

Franceschini, J. (2018). Eastern Mediterranean, Turkey Boycotting Natural Resources Exploitation. Mediterranean Affairs, 11 Temmuz 2018. http://mediterraneanaffairs.com/ eastern-mediterranean-turkey-boycotting/ (Erişim, Ocak 2021).

Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.

Gilpin, R. (2001). *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order.* Princeton: Princeton University Press.

Gratz, J. (2011). Common Rules without Strategy: EU Energy Policy and Russia. Birchfield, V. Ve Duffield, J. (der.) *Toward a Common European Union Energy Policy: Problems, Progress and Prospects* içinde, Basingstoke: Palgrave.

IEA. (2018). The World Energy Outlook 2018. https://www.iea.org/weo2018 (Erişim Ocak 2021)

IEA. (2019). The World Energy Outlook 2019. https://www.iea.org/weo2019 (Erişim Ocak 2021).

IEA. (2019). What is Energy Security? https://www.iea.org/topics/energysecurity/whatisenergysecurity/. (Erişim, Ocak 2021).

Ikenberry, J. G. (2018). The End of the Liberal International Order?. *International Affairs*, *94*(1), 7–23.

Kahveci, Ö. (2017). Eastern Mediterranean Hyrocarbons: Regional Potential Challenges Ahead and the Hydrocorbon-ızation of the Cyprus Problem. *Perceptions*, *12*(2-3), 31–56.

Karbuz, S. (2018). Geostrategic Importance of Eastern Mediterranean Gas Resources. Dorsman, A.B., Ediger, V. ve Karan, B. (der.) *Energy, Economy, Finance and Geostrategy* içinde. Cham: Springer, 237-255.

Mortimer, C. (2019). Turkey-Cyprus Dispute: Why Are the Two Countries Arguing over Drilling Rights?. Euronews. (25 Haziran, 2019) https://www.euronews.com/2019/06/ 24/turkey-cyprus-dispute-why-are-the-two-countries-arguing-over-drilling-rights (Erişim, Ocak 2021).

Pamir, A.N. (2018). Energy and Geopolitics in the Axis of Eastern Mediterranean and Cyprus. *Sigma-Turkey*. Part 3. July 7, 2018.

Pisca, I. (2016). Outlook for EU Gas Demand and Import Needs in 2025. Clingendael International Energy Programme (CIEP): *Perspectives on EU gas market*. CIEP Fundamentals series.

Schaffer, B. (2009). *Energy Politics*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

Soylu, R. (2019) Turkey Conducts Largest Ever Navy drill as Tensions Rise in the Mediterranean. *Middle East Eye*. February 27, 2019.

Szoke, D. (2016). Geopolitics, Gas and Grand Ambitions: The Outlook for Petroleum Production in the East Mediterranean. European Institute: *Mediterranean Papers*, 2016.

Tagliapetra, S. (2013). Towards a New Eastern Mediterranean Corridor? Natural Gas Developments, between Market Opportunities and Geopolitical Risks. Fondazione Eni Enrico Mattei, 12.

Thrassou, A. vd. (2016). The Cyprus Oil and Gas Industry's Indirect Business Effects: A Predictive Real-Time Analysis. *Journal of Transnational Management*, *21*(3), 115–141.

Winrow, G. (2016). The Anatomy of a Possible Pipeline: The Case of Turkey and Leviathan and Gas Politics in the Eastern Mediterranean. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, *18*(5), 431–447.